

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՈՒԹԵՒՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԶՄԻՒՆԻՒՄ ՈՒՐԲԱԹ 23 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1857 ԹԻՒ 552

ԶՄԻՒՆԻՒՄ 23 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

ՈՒԹԵՒՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐԶ ԱՐԴԱՆՈՒՍՈՑ ԱՐԵՐԱՏԵՆ

Աստուծոյ անհուն ողորմութեամբ և օգուտաբեր Սուրբ Երանելի իմաստուն կառավարութեան շնորհիւ, նմանապէս լրագրոյս բարեխառն և կենդանաբեր երևելի պաշտպանաց նպատակաւ, Արքայական Երանելի իմաստուն կառավարութեան շնորհիւ, յայտարարութեան առջև դնել ազգային սկզբունքները որ մեր բազմամեայ խմբագրութեանը առաջնորդ եղան միշտ քանզի ժամանակը ըստ բաւական յայտնեց թէ երբեք չստորագրեցանք ՀԱՅԵՐԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒԹԵՒՏԱՆ, ԵՒ ՀԱՅԵՐԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒԹԵՒՏԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ շատ զէն. որուն մէջ պիտի յարատեւեմք Վերին Կաթողիկոսութեան օգնականութեամբ և Վաստորոյ քաջայայտ եմք թէ միևնոյն բարձր պաշտպանութիւնները և բազմաթիւ համակրութիւնները որ մինչև ցայսօր, ազգասիրաբար, նպատակաւ տալով, եղան լրագրոյս անընդհատ շարունակութեանը և յառաջդիմութեանը, միևնոյն պաշտպանութիւնները և համակրութիւնները, կըսեմք, պիտի չզրկուին մեզ նաև յետ այսօրիկի որոշ արժանի քայլով համար մեր ամեն ճշունքը պիտի թափենք, աշխատելով մեր տկար կարողութեան չափով, որպէսզի Արքայական Երանելի ըստ ամենայն մասին օգուտակար ըլլայ միշտ մեր ամենասիրելի Վրդին ընդհանրութեանը և

վեհանձնական նպատակները և թող ներուի մեզ, ուրեմն, չորին բարձր Սրբազնութեան առաջնորդութիւն մեր յաջորդական ինքնագիր մեծարելի կողմակից 1-2 կողմերը յառաջ բերել այս տեղոր անշուշտ յարգոյ հասարակութեան մեր լրագրոյն վրայ ունեցած համակրական սէրը և վստահութիւնը պիտի աւելցնէ:

«Պատուարժան ազգասէր և աշխատասէր արքայ Վուկաս Սրբազնութեան հարազատի Վաքիլական եկեղեցւոյ Հայոց նուիրեմ զողջն տեղունական հանգերձ ամենաջերմեանդ մերով օրհնութեամբ ձերում անձին և աշխատասիրութեանց ձերոց ջատագովութեամբ:

«Երբ յոյժ ջատագով եմք ձերում ազգասիրաբար աշխատութեանց վասն յարատեւութեան այնմ լրագրոյ (Արքայական Երանելի, սիրելի համեստաբանութեամբ ընդ ամս բաղումն, շնորհակալ եմ նա՛ յազգաս հանապազորդեան մատուցմանդ մեզ զերկու թերթս այնորիկ:

«Եւ որպէս ճշմարտութեամբ է գրել, աւելի քան տարի մի գործով մտադիր առաքել ձեզ 200 մանկթ, պարտաւորութիւն մեզ համարելով օգնել մեր ձերում աշխատասիրութեանց, այլ յոյժ անագան նոր այժմ՝ յաջորդեալ մեզ օգնականութեամբ քեռորդայն իմ Վարդապետ Նիսանիսեան Հաղորդեան զինուորական մայրի սր առաջնաւարտ յանձնել ուրումն հաստատելով վաճառականի թիֆլիզեցւոյ 260 արծաթ մանկթի թղթադրամ, վասն հասուցանելոյ ընդ այժմ մերում գրոյ ի յոտանդնուպոյն Նորուն բարձր Սրբազնութեան Յակոբ պատրիարքին. որում ևս գրեալ խնդրեցի հասուցանել ձերում պատուելութեան»:

Այլև արժան կը համարեմք, յոտանդնուպոյն այն մանկութեան տէր Յակոբ սրբազան պատրիարքին այս առթիւ առ մեզ գրած արժանաշարք նամակին մէկ պղտիկ յօդուածը յառաջ

բերել, որ է այս.

«Սրբազնութեան հայրապետը իւր ունեւորած կողմակից մէջ մեծ օգուտութեամբ կը յիշէ Արքայական Երանելի իմաստուն կառավարութեանը և ինչպէս իւր հայրապետական բարձր բարեհաճութեանը այս շնորհքը կընէ ձեզ անշուշտ»:

Եւ թէ հարկ ըլլար, կրնայինք ուրիշ շատ այս օրինակ մասնաւոր վկայութիւններ յառաջ բերել, որ գրուած են մեզ հայաբնակ հեռաւոր երկրներէ. բայց վերոյիշեալ սրաշունտական հոգեւոր բարձր յայտարարութիւնները, որոնք խիստ քաղցր և խիստ մեծագին են մեր աչաց առջև՝ ըստորում մեծ պատիւ և պարծանք կը համարուի Արքայական Երանելի, բաւական են լիապէս դո՛ւ ընելու և միմիկարելու մեր սիրտը:

Յայտնի է որ ծանր տարածայնութիւններ տեղի ունեցան քիչ մը ժամանակ ի մէջ թուրքատանի, Նիզիդի և Ասորիոյ կառավարութեանց մէկ կողմանէ, և Վաղարշ, Ռուսիոյ, Բուսիոյ և Արաբիոյ կառավարութեանց միւս կողմանէ, ի մասին Սրբազնութեանը երեսփոխանաց ընտրութեանը և Այս տարածայնութիւնները խիստ վտանգաւոր հետեւութիւններ կրնային ունենալ Վերապիւր ընդհանուր խաղաղութեանը համար. սակայն վեհապառ Վաքիլական կայսեր առ օգոստոսաբար Վերապիւրութեանը ըրած այցելութեան բարեպաշտեալ առիթով ամեն դժուարութիւնները շուտով լուծուցուց: Այս երկու մեծ և իմաստուն վեհապետները և իրենց առաջին պաշտօնեաները Օսմանի մէջ իրարու հետ խորհրդակցելով, տարածայնութեան ենթակայ եղած խնդրոյն վրայօք, և երկու կողմէն խոհմութիւն բանեցրնելով, համամտութեամբ կարգադրութիւն մը որոշեցին մէջերին: Տարակոյս չկայ թէ Ասորիան ևս իւր հաւանութեանը պիտի ստացի իշխան կարգադրութեանը. այսինքն Սրբազնութեանը կողմէն երեսփոխանաց վերապիւր ընտ

ՔԱՂԱՔԱՔԱՆԱՔ

ԱՐԴԱՆՈՒՍՈՑ ԱՐԵՐԱՏԵՆ

ՅՈՒԹԵՒՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ ՈՒՄՆ ՏԱՐԵԴԱՐԶԻ

Ո՛ր զինամեայ երկեակ ջըման
ոսկեծրղի իմ անւոյ,
Ի պըսակել արգ յարիցէ, ո՛ւր
ապարէզ, Դէտ արդոյ.
Ի սուգ կայ Տուն մեծին Հայկայ,
Ի սուգ և վեհն Արարատ,
Չա ըղցամաք յախանողին
առին հեղեղք յորդառատ:
Արիք ի ճեմս, զուարթունք Մասեաց,
հիւսիսատուն հարսանց պար,
Օ՛ր է, աւանդ, սահեալ մատանդ
անկանին քնարք ի խնարհ:
Օ՛ր Հայաստան եկեղեցի ոչ ևս
պանծայ իւր յառաջ,
Թագէտսին և Վահագնեանց
թափուր է դահ պարառաջ.
Դահ Ներսիս, յոր էջն Աստուած,
զերծ ի Հովուէն մնայ այսօր,
Բրիտոսական ուխտին գըլուխ,
Ներսէս յերկնից կայ աթոռ,
Յերկնս ուրեմն սլացեն ոգիք,
աշխարհ ջերտաք, ի զքարդարք,
Յարկաճն մից մատիցն կայս
իմ քարերարք և սատարք:

Անդէն ի բաց յ՛յրարատայ
խիտ հողամաղք փարատեալ,
Յերար կամարն աստեղածեմ,
և ի գրանդեաց լուսափայլ
Սիւն անդամանդ շէշտ տարրանայր
ընդ անընդել նոր ուղին,
Ընդ որ երբեմն իջեալ Աստուած
եղ զիւր կայանն ի տեղին:
Հրաշակաւոյց սեանն ըզգընով
թուցեալք ի ճախր զըւարթունք,
Եւ Առ խարսխանն ի սար Մասեաց
մուսայք յաւերժ և հարսունք
Սեծապաշտաւ կահէն հանդէս,
տեսարան վեհ երկնածիր,
Որ յԱղիւմեայ բարձանց ձգէր
մինչ ի գիտակն լաստակիր:
Յերկնածըրար սեանն ի գըլուխ
յանկարծ եկեալ յերևան,
Երիցս սուրբ և երջանիկ Հօր
մեր Ոգի եօթնարփեան,
Չայն հրաշխի ազգեր յերկիր
քան զանմահից ներդաշնակ,
«Ողջն ընդ քեզ՝ լուսածըղիդ
իմ Արքայ՝ սիրունակ»:
Որ զառաջինն ի ծոց Հայկայ
արծարծեցեր ըզըրջոյ,
Հարկութեան շրթամբք զորդիս
ցրուեալս ի մի զօր յեռուէ:
Դժուարուղի յայդ ասպարէզ՝

զոր հորդեցեր մինչև ցարդ,
Թեպէտ և վիշոք յարեան ընդդէմ,
եռուն հարուած տարապարտ.
Այլ արհամարհ եղեալ զնոսա
յերկարողի քաջութեան,
Բզտաներորդ և զուրթերորդ
արդ համբուրեւ ըզըջան:
Յորջափ պանդուխտ կայն՝ հովտիդ
զոհելով գանձն իմ աղբին,
Բնայրականն զքեւ սրաղէի
ըզգեստ խնամոց քաղցրագին:
Յերանեւեացս արդ ի կայից
հեղում ի քեզ զօրհնութիւն,
Հորդեւ զուղի փառաց Հայկայ
յամենայնի անըկուն:
Ի բարեփառ յայդ ի շաւիղ
բնակից կացցես սիրային,
Եւ մի երբեք պակասեցնեն
առ քեզ պաշտպանք կաթողին»:
Ասաց, անդէն և վարադոյր
արկաւ ընդ մէջ ամպեղէն.
Այլ արծաղանդք դեռ գընային,
թերթուայր և ունին ի ձայնէն:
Եւ մուսայից գառք գեղապար
առին մաղթել ի քընար,
Օգոստոսաբար կայսեր մերոյ,
և Սատարաց կեանս երկար,
Զվրանիս, 11 Օգոստոսի 1857:
Ա. Ս. Յ. Պ.:

բուժեանք : Իս այս կերպիւ բոլոր տարածայն նուիրենք զերջացած և վէճը բարեկամութեն լինցած կրհամարուի :

Սեփին իրիտանիոյ ազգային երեսփոխանաց խորհրդանոցին ամսոյս 2-14ին նիստին մէջ, ըրտ ինքնութիւն հետեւեալ բացատրութիւններ տուաւ այս կարեւոր խնդրոյն վրայօր :

«Ինչպէս նախնիքաց բարեպատեհ առթիւ մը յայտնեցի, Վաղղիացւոց կայսեր վերջին այցելութիւնը առ օգոստոսական թագուհին մեր, որով երկու կառավարութիւնները անձամբ տեսնուեցան և ուղղակի բացատրութիւններ տուին իրարու, այս այցելութիւնը, կըսեմք, պատեհութիւն մը տուաւ մեզ կարգադրութիւն մը հաստատելու : որով պիտի միաւորուիմք Վաղղիոյ հետ, յուսամք թէ նաև Աստորիոյ հետ, հեռացնելու համար անկարգութեանց ամեն տեսակ կասկածները Սոլտոմիայի երեսփոխանաց ընտրութիւններէն : Այլև պիտի իմացնեմք Սոլտոմիային թէ իւր օգտիցը համար է որ կուզեմք որպէսզի ամենեւին առարկութիւն մը երեւան չեկնէ ընդդէմ օրինաւոր հաստատութեան խորհրդանոցի մը, որուն բաղձանացը ուշադրութիւն պիտի մատուցանէ Փարիզի գերապետական ժողովուրդը : «Այս խնդիրը՝ այսօրուան օրս իբրեւ կարգադրութիւն համարուիմք : մանաւանդ որ պատճառներ ունիմք հաւատարմութեան Վաստրիոյ կառավարութիւնը պատրաստ է մոնելու նոյն շաւղին մէջ՝ զոր մենք ընդունեցանք :

«Արեւմտեան, այսօրուան օրս կարծես տարբերութիւն մը չկայ ի մէջ վեց տէրութեանց ի մասին հարկաւորութեան ի դերեւ հանելու Սոլտոմիայի եղած ընտրութիւնները, և վերջ տին քննելու պատգամաւոր ընտրութեաններուն ցուցակը, որպէսզի Լարձարագոյն իրան հրովարտակը ճշտիւ և վայելուչ կերպիւ ի գործ դրուի» :

Հնդկաստանի մէջ պատահած դանազան՝ ապստամբութիւնները և խռովութիւնները կը շարունակուին միշտ : Տէլհի քաղաքը, ուր ապստամբութեան և ամբողջական ապստամբները, տակաւին կը գիմանայ Մեղղիացի զօրաց պաշարմանը : ի վերայ այս ամենայնի բաւական օգնական զօրք հասած է այժմ Մեղղիոյ բանակին : ուստի տարտիկոյ չկայ թէ վերջապէս ապստամբները պիտի պարտաւորին անձնատուր ըլլալու : «Ինչպէս թայիլ լրագիրը, իւր թուոյն մէջ որ ի 18-30 յուլիսի, կը ծանուցանէ թէ սըր Հուկ շիլեր, սըր Հէնրի Լաուրենս, և սըր Հէնրի

Պերնէրտ զօրապետները մեռեր են ապստամբաց դէմ եղած կռիւներուն մէջ : Սմանք կըսեն թէ բոլոր այսին զօրք եղեր են, որ մեծ հաւուած կընէ Տէլհի քաղաքը :

«Ինտոնի լիպթը» լրագրոյն մէջ կը կարդամք : «Լրտուի թէ մեր զօրաց թիւը Տէլհի առջև, 12-13 հազար հոգիի կը հասնի, այսինքն 7-8 հազար Ներոպացի և 5000 տեղացի զօրք : Այս վերջին զօրաց հաւատարմութիւնը փորձուած է ամեն կերպիւ : կալիթա քաղաքը այժմ տակաւին հանդարտ է և տեղացի սեղանաւորները սկսան փոխադրուիլ իրենց տներէն : Լրագրութիւնները կը սեն թէ այսուհետև դժբաղդ լուրեր պիտի չառնուիմք Հնդկաստանէն : քանզի տեղացի զօրաքնդեր չմնային որ կարող ըլլան ապստամբելու : միայն Սոլտոմիայի և Սատրապի զօրախումբերը կան որոց հաւատարմութեանը վրայ կասկածելու պատճառ չունիմք» :

«Կատարում կը հաստատեն թէ մօտ օրերս պիտի սկսի Մարտի երկաթուղոյն շինութիւնը, արժան կը համարուիմք հետեւեալ տեղեկութիւնները տալ մեր յարգոյ ընթերցողաց ի մասին բոլոր Ներոպիոյ մէջ շինուած երկաթէ ճանապարհներուն արժէքը :

«Պաշտօնական կերպիւ հրատարակեալ տեղեկագրութեանց համեմատ, բոլոր Ներոպիոյ մէջ հաստատեալ և ի գործ դրուած երկաթուղիներուն շինութեան ծախքը կը հասնի 10 հազար 600 միլիոն ֆրանքի : Լարձարագոյն ազգաց բաժինը հետեւեալ կարգաւ որոշեալ է : Վաղղիան 4063 հազարամէթր երկաթուղի ունի որ կը բանի : և ըսած ծախքը 1596 միլիոն է : Մեղղիան՝ 12373 հազարամէթր, ծախքը՝ 6612 միլիոն : Վէլիան՝ 903 հազարամէթր, ծախքը՝ 245 միլիոն : Նորուիան՝ 3822 հազարամէթր, ծախքը՝ 600 միլիոն : Վաստրիան՝ 2403 հազարամէթր, ծախքը՝ 378 միլիոն : Երեմանիան՝ 3508 հազարամէթր, ծախքը՝ 527 միլիոն : Ուստիան 1148 հազարամէթր, ծախքը՝ 287 միլիոն : Սարաենիան՝ 205 հազարամէթր, ծախքը՝ 175 միլիոն : Ուրիշ պղտիկ տէրութիւններ՝ 765 հազարամէթր, ծախքը՝ 180 միլիոն : որ ընդ ամենայն կընէ 10 հազար 600 միլիոն : Այս հաշուոյն մէջ, Մեղղիոյ ծախքը ըրած դրամը 6612 միլիոն ֆրանքի կը հասնի : Այս ահագին գումարը մասնաւոր անձանց քսակէն միայն ելած է, առանց կառավարութեան անհատականութեան : «Վաղղիոյ մէջ, բոլոր երկաթուղեաց վրայ տարին 28 միլիոն ճանապարհորդ կը ընթացայի :

Փարիզէն երկաթուղով մեկնող ճանապարհորդներէն առնուած դրամաց գումարը տարին, իրաւում վրայ, 59 միլիոն ֆրանքի կը հասնի :

«Վաղղիոյ վերջին աշխարհամարոյն համեմատ յիշեալ երկրին բնակչաց թիւը հետեւեալ կերպիւ կը արձանագէտուի ի մասին արանց և կանանց :

Լրանց թիւը կը հասնի 17,870,169 հոգիի կանանց թիւը կը հասնի 18,169,195 »

Ինքսմենը հոգի 36,039,364
Հնդկաստանի ժամանակի շրջանի մէջ, այսինքն 1851էն մինչև 1856, արանց թիւը աճեցաւ 75,210 հոգի և կանանց թիւը աճեցաւ 180,934 »

Ինքսմենը աճեցան հոգի 256,194

«Ինտոնի լիպթը» լրագրութիւնը կը ծանուցանէ թէ օգոստոս ամսոյն վերջէն առաջ 30 հազար քաղաքիկ զօրք ճամբայ ելած պիտի ըլլան կալիթա երկաթուղի համար : և այս զօրքէն 10 հազարը արդէն հասած պիտի ըլլայ յիշեալ մարաթաքը : Լրագրութիւնը թէ յիշեալ 30 հազար զօրքը բաւական ըլլայ ապստամբութիւնը դադարեցնելու համար, թայիլ լրագիրը կըսէ, թէ դարձեալ 10 միլիոն լիւս սթէրլինի պիտի հասնի պատերազմին ծախքը, զոր Ներուիան Հնդկաստանի ընկերութիւնը պիտի վճարէ :

«Հնդկաստանի ապստամբութեանց և գաւազակցութեանց վրայ իրարման յիշեալ լրագիրը այսպէս կըսէ Հնդկաց հոգեւոր առաջնորդաց այսինքն Պրահմաններուն համար :

«Ինչպէս Պրահմանները երկակայցիին թէ նեղութեան մէջ կը գտնուիմք Պարսիկները և Չինացիները մեզի դէմ մանաւանդ առանց ի հաշիւ գնելու Ներոպիոյ մեր դրացիները, մեծապէս սխալեցան, և միւս անգամ յայտնի ըսին թէ արեւելեան խորամանկութիւնը անկարող է մաքառելու Ներոպացւոց որոշմանը և գործունէութեանը դէմ, կամ առաջը առնելու ամեն վտանգից որոց ենթակայ է գաւազակցութիւնը :

«Իրաց դարձուածքին նայելով, կրնանք ըսել, գոտահութեամբ թէ այս խոհման յաջողութեանը խիստ գէշ ժամանակ մը ընտրեցին իրենց յանդուգն գործոյն համար : Կախնիքաց երեք տարուան ընթացքին մէջ, այսպիսի դէպք մը աւելի անպատրաստ պիտի գտնէր զմզ. այն ինչպիսի շատ աղէկ պատրաստութեան էմբ և կըրնանք մեր տէրութեան բոլոր զօրութիւնը նուիրելու ի նուաճումն այս ապստամբութեան» :

Տէլհի մայրաքաղաքին պատմութիւնը :

Արմիդէս կախարդութեան մոգական պաշտօնի և պարտիզաց վրայ թասսոյի ըրած ստորագրութիւնը կը թաքնի Պաղտատի հրաշալեաց վրայօր Արաքսի վիպասաններուն պատմութեան առջև : նոյնպէս և Պաղտատի պայծառութիւնը կը թաքնի այն վիպասանութեանց քով՝ զոր Պարսից և Հնդկաց բանաստեղծները կը հիշեն Սեփին : Սեփին մայրաքաղաքին փառահեղ նկարագրութիւններովը : Արաքսի վրայ փառասէր երկրին պաշտաւ և խիստ հարուստ քաղաքներէն մէկն է Տէլհի, որու հնութիւնը անյիշատակ դարերէ ի վեր է : և Հնդկի վիպասանաց գրածին նայինք նէ՝ Կախնիքի հիմնած է Քրիստոսի թուականէն 3101 տարի առաջ : Այս ստոյգ է որ Քրիստոսի ծննդէնէն առաջ մայրաքաղաք էր այն՝ Փանտալաններուն լուսնային իշխանութեան ցեղին : Նուիրեալ էր երկնից Աստուծոյ, և կը կոչուէր քաղաք կամ բնակարան ինտրայի : Յիսուսներու գումար ունէր : Սինչե այն պաշտառութեան համեմը անթիւ նեղութիւններ և սոսկալի պատահարներ կընէ : Սահման կաղնէվիտ իւր գէնքովը տիրեցէն ետքը անոր, երկոտասներորդ դարուն վերջը, իւր բնիկ իշխանները իրենց ժառանգական իրաւունքէն զրկուեցան իրթութեամբ : Ստոյգ ձեռքը, որ Փաղաններուն կամ Աղաններուն ցեղին գլխաւորն էր : Սէկ. դարէն ետքը Սոհամմէտ Գ. ձանձրանալով Տէլհի մէջ բնակելէն՝ փոխադրեց իւր արքունիքը Տոկիլի մէջ և ժողովուրդը ալ ստիպեց հոն գալ բնակելու : Տասնէ չորս

տարիէն յետոյ 1352ին Փիրուզ շահ Գ. կրկին պայծառացոյց Տէլհի : Սողուն վրանաբնակ թաթարները անցան Հնդկաստան թամբերանի հետ 1398ին : ու ինտրա քաղաքը (Տէլհի) սոսկալի աւերման մէջ ինկաւ : Նորը դարձեալ կամաց կամաց սկսաւ պայծառանալ և բաւական շինեցած էր՝ երբ որ Պապար՝ Սեփին իւր բնակութիւնը 1526ին : Հիւմայուն շարունակեց հոն իւր թագաւորութիւնը, բայց Ս. քաղաքը ուղիղ մայրաքաղաք մը որոշել իրեն համար : առջի բերան անոր բոլորտիքը տեղ մը ընտրեց և Տէլհի քաղաքի նիւթերովը սկսաւ շինել, զոր յետոյ թողուց և Վիլայի մէջ հաստատեց իւր կայսերութիւնը : Ինկալ Տէլհի իւր պայծառութեանը և գրեթէ իսպառ անհետացաւ : մինչև որ Շահ Ղիհան 1631ին կրկին տուաւ անոր իւր առջի պայծառութիւնը և շինեցոյց Փանտալաններուն և Աղաններուն հին քաղաքին հիւսիսային կողմը շինեց նոր Տէլհին : և կոչեց զայն Շահ Ղիհանապատ, այսինքն Շահ Ղիհանին քաղաքը, որ մինչև հիմա այսպէս կը կոչուի Սեփին : Սողուն կառավարութեան տուած պաշտօնական գրուածոց մէջ : Շատ գեղեցիկ ու հոյակապ պաշտօններ, մզկիթներ, քաղաքներ, կարաւանատներ, շուկաներ, զօրանոցներ շինուեցան ամեն դին կայսեր հրամանաւր, պաշտականները և հարուստ մարդիկ ալ սկսան նախանձաւորութեամբ զանազան հոյակապ շէնքեր շինել : և Ղիհանապատ քանի մը տարուան մէջ Հնդկաստանի ամենէն գեղեցիկ քաղաքը եղաւ : Իսմուէլ Չուր. չիւր. մէջ քաղաք ի Ղիհան

ըսուած ջրէն որ աղբորակով խառնած էր, և ջրհորներէն որ անախորժ թթու համ մը ունին : ուստի Ալի Սուրտան խան անուանով երեւելի Պարսիկ մը ջրանցք մը փորել տուաւ 112 հազարամէթր երկարութեամբ որ Փիրուզ Շահին բանալ տուած ջրանցքին հետ միացնելով նոյն ջուրը բերել տուաւ քաղաքին մէջ : Կայսերական պաշտոն դարձանալի շքով մը զարգարուեցաւ : Սոկին և արծաթը ամեն տեղ կը վաճառուէր : մահապառնները և կահկարասիները բոլոր ոսկեղէն և արծաթեղէն էին, մինչև անգամ քանի մը սենեակներուն պատերը : Սարդուն աչքերը կը շինային տեսնելով ամեն կողմ ադամանդեայ զարդարանքները : սքանչելի էր ամենէն աւելի պղտիկ դահլիճը այնպէս անգին հարստութեամբ զարդարուած՝ որ մինչև թագաւորաց աչքերը կը խողովէին նայելու : Վահճին մէկ կողմը պատահաններ էին և անոնց մէջ տեղաւորուած հայ լինէր ադամանդեայ շրջանակներով : Նոր դիմացի կողմը յասպիս (կէշիմ) քաղաքով շինուած պատին վրայ սարփինայ (ասմաղը) մը կար, որու վայտը ակառ մոխրագոյն ըսուած քարէ յօրինած էր նման որ թի (ամսի) կոշիկ գունով : Տերեւները զմիտէն էին, բայց այնպէս արուեստով մը իրարու հագուցած որ բնաւ չէր տեսնուեր կը ցուածքը, ու խաղողները որ սքանչելի տերեւներուն մէջ կը կոչուէր կը տեսնուէին, գոհարէ և ամեթիստ (սկլան) քարէ էին, որոնք դիմացի հայրներուն մէջ զարմանալի ցուցում մը կուտային, և տեսնողին աչքերը կը շրջանէին : Այս դահլիճը որ սկնադորութեան արհեստին գեղագոյն ճարտարութեամբ շինուած ու զարդա-

ներ է իւր կառավարութեան, որպէսզի սրբազան պապը իւր մայրաքաղաքը դառնալուն, նորէն աշխատի համոզելու զնա, որ քանի մը հարկաւոր բարեկարգութիւններ մուծանէ հոռմէական վիճակաց մէջ:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԴՈՒԹՅԱՆ, 21 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Վարդի զաշնագրութեան ստորագրող բոլոր տէրութեանց և Բարձրագոյն Դրան մէջ համաձայնութիւնը հաստատուելով, կայսերական կառավարութիւնը հրաման յուղարկեց Սուրբ Վրացի Գալմագամ Բանաքի Սուրբ Երանայի որ նոյն նախագին երեսփոխանաց ընտրութիւնը նորէն սկսի ի գործ զնելու:

Բարձրագոյն Դրան և Վարդի, Ռուսիոյ, Բրուսիոյ և Սարտենիոյ դեսպանատանց մէջ եղած պաշտօնական յարաբերութիւնները, որ քանի մը շաբաթէ ի վեր դադարած էին, վերջ տին հաստատուեցան. հետեւաբար մայրաքաղաքի մէջ արտաքին քաղաքականութիւնը հանդարտ վիճակի մէջ կը գտնուի առայժմ:

Այստեղեկան հրովարտական, պատերազմի նախորդ պաշտօնեայ Հաճի Բիսմիլի վաշան Հաճի Նախագին կուսակալ անուանեցաւ:

Յորմէհետէ Սէհէմմէտ Ռիշտի վաշան պատերազմի պաշտօնեայ եղաւ, կոստանդնուպոլս գտնուած զօրախմբերը անդադար զննուողական հրահանգներ կընեն և անոնց կըթուղթին մեծ գործունէութեամբ յառաջ կըտարուի:

Նիզիական ընկերութիւն մը, որ արդէն հրաման ստացեր է Բարձրագոյն Դրանէն, երկաթուղի մը շինել պիտի տայ Չերնովոտայէն մինչև Բիւսթէնձէ, որ Սեօփուս արևմտեան եղբրն է. ուր նաւահանգիստ մըն ալ պիտի շինուի: Չերնովոտա քաղաքը Ռասովային մօտ կիցայ, որ Վանուքի եղբրը շինուած է:

Այս ընկերութեան գրամագրուիւր առայժմ 300-000 լիւա սխերլին է. այսինքն 3000 բաժին իւրաքանչիւրը հարկւր լիւա է: Յիշեալ ընկերութիւնը կըհաստատէ թէ այս բաժիններէն 2000ը արդէն վաճառուած է Նիզիոյ մէջ. և 500 բաժինը, որ կայսերական հրովարտական համեմատ, օսմանեան հպատակաց համար պահուած է, այժմ կըվաճառուի մայրաքաղաքի մէջ: Այս երկաթուղին, ամենէն ուշ, մինչև երկու տարի պիտի լըննայ և պիտի սկսի բանիլ:

ՆԱԽԵՐԳԱՆԻՔ ԲԵՐԹՈՒԱԾՈՅՆ
Յարգելի պարոն Սրապիան Էնթիստ:

Բերթոլդ անփորձ, իբր վրտահ ըզտրիդ Երկրամուկն պարզեա աչտց տմբոխիդ, Եւ առաջին թերեւս յանդուգն գիմես Սիրոյ նուագաց 'ւ ողբերգութեանց ի հանդէս:

Յանձնադատութիւն ի պատանի միտոց և եթ Ոչ չափեցեր դու զզորդոտայի արահետ, Իբր զգիպուկ սրտիդ զգացմունս և զերազո լըտատեցր որւոյդ ի ժանգ երկրի տաս:

Ուր յաճախ դառն արհամարհանք է ժպիտ Պրակեցին բանաստեղծից ըզվատակ, Եւ վատ մտխանք չարալեզու կրիտիս:

Պարզողաց թոյն արկին հոսանսն ի վրձիտ: Սիրտ զերծ յօխոց, միտք կաղմ ի կրել տիպս համակ:

Հուր քերթողաց կիզոյր զճակատս—և գրեցի: ՎԵՐԶԱԲԱՆ

Երթ, ո՛ մատանդ իմ, երթ տընեղծ և անկատար պատկեր սրտիս Ոգեալը յանհաւատար խնդի ի վայրս և յաղիտից: Երկանցս հասեալ ի զրաւ ըղբաւ նութիւն ըզգամ փորձոյդ: Եւ թէ միտք անայլալակ և խաղաղիկ սիրտ քան զիմս, Օրը ոչ տաքնապք կենցաղի պաշարիցն և հոգք անգուլ Սարթին լոկ վտահք և գոհք հասարակաց գալ ի հանդէս: Ո՛ աղբք Հայոյ, մի զթերութիւնս՝ զիւսնոյն և եթ դատեա զսիրոյս:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՄԻՐ

Չմիւսիս, 25 Օգոստոսի:

Բաղադրիւ անգործութիւնը և բարեկարգութիւնը խիստ բարձր վիճակի մէջ կը գտնուի մարդասիրական խնամքը վսեմափայլ Մուստաֆա փաշային. որ իւր բոլոր ջանքը ի գործ կը դնէ միշտ վստէ բարեկեցութեան ժողովրդոյ յանձնելը իւր հայրական հոգատարութեամբ:

Նիցեալ շարժու ահագին հրկիզութիւն մը պատահելով ի Պէրլում, բոլոր շուկան հոյ ճարակ եղեր է:

Սուրմէն հասած վերջին նամակները կը ծանուցանեն թէ, գերապատիւ տէր Վաթիկէ Սուրբ Վարդի վարդապետը, իւր ազգասիրական ազնիւ զգացմունքէն շարժեալ, ամեն հնարաւոր ջանքը ի գործ կը դնէ եղեր խուրձի Հայոց դպրատունները բարեկարգելու և ծաղկեցնելու, ու նոր վարժարաններ հաստատելու յիշեալ նախագին մէջ և Ռուսիոյ ուրիշ հայաբնակ երեւելի քաղաքացի մէջ: Կըհաստատեն նաև թէ յիշեալ բարեհամբաւ գիտնական վարդապետը սեպտեմբեր ամսոյն մէջ կոստանդնուպոլս պիտի գայ, ուր քանի մը շաբաթ մնալէ ետեւ, դարձեալ խուրձիւր հայրենիքը պիտի դառնայ, և անկէջ ընկերութեամբ իւր մեծարդոյ եղբորը Յոհաննէս աղայի Սուրբ Վարդի, Բեդրուպուրի պիտի երթայ, խորհրդակցելու համար Ռուսոյ կառավարութեանը հետ ի մասին նոր հաստատուելու Հայոց դպրատանց Ռուսիոյ մէջ:

Նիզի Երթողային նամակ մը և ազգային պատմութեան վերաբերեալ կարեւորագոյն յօդուած մը ընդունեցանք. զոր լրագրոյս յաջորդութեամբ մէկուն մէջ պիտի հրատարակեմք:

Նիզի—այ խմբագիր—տէրը անցեալ շաբթու վերաբարձաւ ի կոստանդնուպոլս:

Վարդիպետը կայսեր հրամանաւ, իզմիրի Վարդի ընդհանուր հիւպատոս մօտիւ ի իշն ասպետը՝ Վարդի դեռագին անուանեցաւ ի թէհրան փոխանակ մօտիւ Պուրէին, որ իւր հրաժարականը տուած է: Սուրբ ի իշնին պիտի յաջորդէ իզմիրի մէջ մօտիւ Պրէսոնը, որ Վարդի ի հիւպատոս էր ի Նիզիոյ:

Վարձեալ Վարդի կայսերական հրամանագրով, իզմիրի Վարդի ընդհանուր հիւպատոս րանին տառնադ պիտի մօտիւ Ս. Ս. տը կառարին Պատուոյ Էգէտին ասպետ անուանեցաւ:

Ռոտունէն օգոստոսի 13—25էն հասած հեռագրական լուրերը կը ծանուցանեն թէ բարլա մէնթը նոյն ամսոյն 16—28ին պիտի գոցուի:

Վարդի Նիզի լրագիրը կընէ թէ հոգեւոր Պրէսիտ զօրապետը՝ որ Տէլիի առջև եղած անգղիացի զօրաց ընդհանուր հրամանատար էր, իւր մեռնելէն քանի մը օր յառաջ այսպէս գրած է Նիզիոյ. «Այս քաղաքային սպայից և զինուորաց կըհրամայեմ, որոնք վեհանախական կերպիւ իրենց պարաքը կըկատարեն. ուստի գոհ եմ այսպիսի քաղ զօրախմբեր ունենալու սակայն չեմ կընար ուրանալ թէ երկրորդ Սեօփուստայով մը առջև կըգտնուիմ»:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՄԻՐ

Չմիւսիս, 25 Օգոստոսի:

Միտին գինը անակնկալ կերպիւ բարձրացաւ և մինչև 152 դէշի վաճառեցաւ չէքին: Այս շաբթու ընդամենը 150 կողովի չափ ափիոն ծախու առնուեցաւ: Տորոնին գինը ևս բարձրացաւ և 1200 հակի չափ վաճառեցաւ 320 դէշի:

Չոր թուրքերը սկսան գալ. Բարս Էմփրաք ըստ ստեղծ 130էն մինչև 245ի վաճառեցաւ այսօր. և Երպէյը ըստ ստեղծ 280—315ի կենդինարը: Սեօփուսին գինը՝ 68 դէշէ:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՄԻՐ

ՏԱԼԻՔ ԲԵՐԹՈՒԱԾԻ

ԵՒ ԹԱՏՐԵՐԻՍԻՍԻՍԻՍԻՐ

ՊԱՐՈՆ ՍՐԱՊԻՈՆԻ ՀԵՔԻՄԵԱՆ

Ի կոստանդնուպոլս:

Ի պարանի Յովնան— Սիւնէիփէան. 1857: Ռեթմալ պատուական մատան մըն է, 320 երեւի բաղիստը:

ուր գիտնական հեղինակը հայկական բանաստեղծութեան տողաչափութեան և թարգմանութեան քաղաք տիրութեան վերջին ծայր հասած կերի իւր գործերի և միտքային պարզ գրիչ լոյս: Ուստի անուանելով թէ ուսումնական հասարակութիւնը և լրատագրու սրտիւ ընդունելով այս անկախ աշխատութիւնը՝ երիտասարդ պուէթին յորդոր և քաջութիւն պիտի բուս, փութալով գնդ առնուլ անոր այս ընտիր քերթուածը. որուն մէկ փորձի ճաշակը մեր յարգոյ ընկերացողը հաւրգելու համար. որ ժան կըհամարիմք անոր յառաջան և վերջապէս նաւաշինը հրատարակել առաջիկայ թուոյս Բանասիրական մէջ:

Կըգտնուի կոստանդնուպոլսի գրախոսաց քով:

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Սպիտակ Թովմայի Հոգեւոր:

Հաղաւոր անձինք ամէն ազգէ՝ կընան վկայել այս օգտաւար դեղին զօրութիւնները և յատկութիւնները, և ապացուցանել ի պահանջը հարկին, թէ ասոր գործածութեամբ մարդոյս մարմինը և անդամները առողջութիւն ըստացան, յետ ի գուր գործածելու ուրիշ պահանջները: Կրնայ մէկը խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին պահանջը բժշկութեանցը վրայ, եթէ կարգաւոր ըլլայ օրագրիները, որոնք այս բաները անդադար կը պատմեն շատ տարիներէ հետեւ: Այս պատմութեանց շատերը այնքան զարմանալի են, մինչև ասր բժիշկներէն ամենէն հոգեւորները կ'ապագայեն: Որչափ մարդիկ այս գերագոյն և ազգու դեղով վերստին ստացան զգործածութիւնը իրենց բազմաց և սրնդաց (պաճաղ), զինի շատ ժամանակ նայուելու հիւանդանոցաց մէջ, ուր հարկ կ'ըլլար զինիլ իրենց անդամները մէկ կտրել տալու: Ասոնց մէջ շատերը այս ապաստանարանները թող տալով և իրենց ցաւը ծածկելով. որ չըլլայ թէ ևս առաւել ցաւալի գործողութեան մը ենթակայ ըլլան, կատարելապէս բժշկեցան յիշեալ անգին դեղը գործածելով: Այս բժշկեալ մարդիկներէն շատերը՝ երախտագիտութեան ջերմեանս զգացմունքէ շարժեալ, վկայեցին և հաստատեցին այս բարբար վախճանները առաջի քաղաքայեւ խորին և ուրիշ պաշտօնասարաց լոնտոնի, իրենց վկայութեանցը մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար:

Ոչ որ պիտի չուսահատուի իւր հիւանդ կացութեանը վրայ, եթէ բաւական վստահութիւն ունենար խնամք փորձելու այս դեղը և շարունակելու այս դարմանը, որչափ ժամանակ որ իւր անտին բնութիւնը կը պահանջէ: Եւ այս բանին հաստատուն վախճանը պիտի ապացուցանէ թէ, իշա և լուսն ալ նայի իս Բժշկութիւն:

Այս սպեղանիին յատկապէս հետեւեալ հիւանդութեանց հաղար օգտակար է:

- Վերադարձալ սրունքները:
- Ժիւերուն հիւանդութիւնները:
- Խաղաւարոք մորթոյն (բիւսթիւ):
- Խաճուածք մեղաց և փոքրիկ ծանծերու:
- Հաղաւոր զօրութեան զօրութեան զօրութեան:
- Քաղցկեղ (չիրիփէն):
- Յաւք որովայնի:
- Չմեռնահարութիւնը (թափուր կեօզի):
- Ընդարձակում երակաց և սրունքի (պալուր):
- Խոլոր ոտից. Ուստից մանուց:
- Չրգողութիւն (սրգա):
- Օձիկ (երանձնից իւլթի):
- Ուստից որովայնի, կողից, և երաստանի:
- Անուցաւորութիւն (նիգրիս):
- Բորոտութիւն:
- Երկրամիտութեան (նեֆրիթ):
- Յաւք երեսաց, կողից, և անդամից:
- Տեւատեւութիւն (մայալը):
- Յօդացաւորութիւն (բիւսթիւ):
- Խոլ պարանոցի (սոռա):
- Ուրիշութիւն (լեփ):
- Արեան ապակաւութեան պատճառեալ դեպք:
- Այրեւին պատճառեալ վերք:
- Կոնյութի գլխոյ (գէլ) և ուրիշ տեղեաց:
- Պալաք (շէ):
- Փողացաւք:
- Գլխացաւորութիւն:
- Աչքացաւորութիւն:
- Չղացաւորութիւն սաստիկ դեպք:
- Ուրիշ (գիւմօր):
- Կեղք (իւլթ):
- Վերջինս անուանեալ անալ, որպիսի են վերք, այտուց (շէ) և քաղցկեղ:

Այս սպեղանիին կը վաճառի ի լոնտոն միտք թովմայի Հոգեւորներէն գործատուներ, որ Եւրոպայ ըստած թաղը թիւ 244. Իսկ օտար երկրները գլխաւոր դեղատաճարաց քով կը գտնուի իզմիրի մէջ սին օր Անձիլ շիւտի դեղատաճարին խանութը կը ծախուի. որ ի Խանկաց թաղը Սուրբ Երեմիայի ծառայէի ըստած փողոցը թիւ 30:

Այս սպեղանիին ամանները զանազան մեծութեամբ են. և կը վաճառին 9—22 և 53 դրուով իւրաքանչիւրը, և ամէն մէկուն մէջ տալեալ ծանուցագիր մը կայ, որ յիշեալ սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, գաղղիարեն, անգղիարեն և հայերէն լեզուաւ:

ՏԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս լրագիրը երկու շաբաթը անգամ մը՝ ուրիշ օրը կը հրատարակուի: Տարեկան գինը 120 դրուով է կոնստիլ լեզուի մէջ, որ կուգէ կրնայ ստորագրուիլ, Չմիւսիսի Արշալուստ Արարտեան գրատունը. իսկ ուրիշ քաղաքացի համար՝ ահա կը նշանակուի լրագրոյս յարգի գործակալաց անուանքը, որ են:

- Կոստանդնուպոլս՝ Չարեան, յարգի Արարտեան տղան, որուն գրատունն է Չմիւսիլ ի խանը վերի դասիկներ թիւ 4:
- Ալեքսանդրիա՝ տէր Ստամէա քահանայ:
- Գահիրէ՝ Կարապետ տղա տէր Գարեւան:
- Յուրդէ՝ Բրուսիոյ և Միտքեալ Նախնայաց Արեւիկայ հիւպատոս Յարապ տղա Ս. Սուրբատեան:
- Թրեսոն՝ Արարտեան Արարտեան տղա:
- Վէննա՝ տղա Յարապ Արարտեան:
- Կորին՝ մանտեան Յարապիւն տղա Ղազարիան:
- Դուբով՝ տղա Ռովմա Ճէլալիան:
- Պոլսոյ՝ Անգղիոյ հիւպատոսի փոխանորդ տղա Ս. Միտքեան:
- Կաթիլիա՝ պարսն Ռազմա Ս. Արարտեան:
- Գահին՝ պարսն Սեթ Արարտեան:

Խմբագիր—տէր լրագրոյս:

Դրախտ Ս. Պալլապարեան:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԿԱՆՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ